

Mare - Pomerania - Confinium

Międzynarodowa konferencja
„Stosunek do multikulturowego dziedzictwa terenów pograniczy nadbałtyckich
w XIX i w XX w.”

International conference
“Perceptions of the multicultural heritage of the Baltic borderlands
in the 19th and 20th centuries”

Międzynarodowy Ośrodek Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Szczecińskiego w Kulicach
/ University of Szczecin, International Center for Interdisciplinary Studies in Kulice
24-26.11.2022

Abstrakty / Abstracts

- Bert Becker (The University of Hong Kong, Department of History)

Struggling for the Borderlands: Senior Officials and Eastern Pomerania in the Weimar Republic, 1920-1933 / Walka o Kresy: Wyżsi urzędnicy i Pomorze Tylne w Republice Weimarskiej, 1920-1933

With the Versailles Treaty (1919) and a border with Poland (1920), Germany's Weimar Republic strived to stabilise and improve economic and social conditions in its eastern borderlands. Combined efforts of national and regional governments focused on developing major infrastructural projects such as the preservation of cultural heritage which included the protection of architectural and natural monuments. In Prussia's province Pomerania, senior officials, in collaboration with private initiatives, took the lead to foster the regional identity of Germans against an alleged intrusion of Polish people into the border area. The paper presented will describe and analyse the Prussian policy of struggling for the borderlands (in German: Grenzkampf) employing Pomerania as a case study.

Po zawarciu Traktatu Wersalskiego (1919) i ustaleniu granicy z Polską (1920), niemiecka Republika Weimarska dążyła do stabilizacji i poprawy warunków ekonomicznych i społecznych na swoich wschodnich kresach. Połączone wysiłki rządów krajowych i regionalnych koncentrowały się na rozwijaniu dużych projektów infrastrukturalnych, takich jak zachowanie dziedzictwa kulturowego, które obejmowało ochronę zabytków architektury i przyrody. W pruskiej prowincji Pomorze wysocy urzędnicy, we współpracy z prywatnymi inicjatywami, przejęli inicjatywę w celu wspierania regionalnej tożsamości Niemców przeciwko rzekomemu wtargnięciu ludności polskiej na teren pogranicza. W prezentowanym artykule zostanie opisana i przeanalizowana pruska polityka walki o pogranicze (po niemiecku Grenzkampf) na przykładzie Pomorza.

- Anna Gut-Czerwonka (Politechnika Koszalińska, Katedra Sztuk Plastycznych)

„Oby potomność doceniła to myślami pełnymi wdzięczności i godnie uczciła człowieka”.
Nowożytnie epitafia Pomorza Środkowego w XX wieku / “May Posterity Appreciate It with Thoughts Full of Gratitude and Honour the Man with Dignity”. Modern Epitaphs of Central Pomerania in the 20th Century

Zmienne dzieje Pomorza – liczne wojny i następujące między nimi okresy rozkwitu, przyczyniły się do powstania swoistego i bogatego krajobrazu kulturowego tego regionu. Przez długie okresy w minionej historii Pomorze podzielone było granicami: po drugiej wojnie światowej mniejsza część znalazła się po stronie niemieckiej, większa zaś po stronie polskiej. Dopiero po roku 1990 zaczęto podejmować kompleksowe studia nad historią oraz materialną i niematerialną spuścizną kulturową tego obszaru.

Na tle wydarzeń uprzednich epok, ciekawie jawi się problematyka zachowanych do dziś nowożytnych epitafiów. Obiekty te zaliczane są do sztuki funeralnej, która ma szczególny charakter. Dedykowana jest osobom zmarłym, a wykonywana na zlecenie żyjących. Dotyka najdelikatniejszych sfer ludzkiego życia, ociera się o tajemnicę i doświadczenie *sacrum*. Epitafia służyły upamiętnieniu zmarłego, utrwały i gloryfikowały jego imię.

Na Pomorzu Środkowym w większości są to upamiętnienia członków znanych rodów pomorskich, zasłużonych przedstawicieli profesji wojskowej, ważnych osobistości ówczesnego społeczeństwa, ale i zdarzają się epitafia poświęcone pamięci duchownych, dzieci czy osób zmarłych tragicznie.

Do dziś zachowały się przykłady zabytków, które z czasem utraciły swoją tożsamość. Pojawił się problem masowego przerabiania epitafiów na ołtarze boczne, co wiązało się z całkowitą zmianą ich funkcji i stało w sprzeczności z zachowaną na nich treścią. Z zabytków usuwano lub zamalowywano niemieckie inskrypcje – w ostateczności niszczone je. Zjawisko to dobrze dokumentują epitafia: Faustinusa Knigge, obecnie znajdujące się w kościele NMP w Białogardzie, rodu von Platen w kościele pw. Narodzenia NMP w Rarwinie czy epitafium Jacoba Adriana von Heydebrecka w kościele Podwyższenia Krzyża Św. w Suchej Koszalińskiej. Niektóre obiekty ocalały wyłącznie fragmentarycznie i pozostają dziś w zbiorach muzealnych.

Niszczenie zabytków niemieckich na Pomorzu Środkowym było praktyką dość popularną. Zabytkowe wyposażenia kościołów, powstawały w większości w kręgu niemieckojęzycznej kultury luteranckiej. Obiekty te stały się dziedzictwem powierzonym polskiej społeczności katolickiej, noszącej piętno wydarzeń wojennych. Niemniej jednak rolą historyków sztuki i konserwatorów jest próba przywrócenia tym zabytkom dawnej świetności – mimo, iż forma i kompozycja obiektów, w mniejszym lub większym stopniu ucierpiała. W dobie XXI wieku, dalej funkcjonuje negatywny odbiór zabytków ponemieckich, co skazuje je w pewnym sensie na zapomnienie, tym samym potępiona zostaje pamięć o osobach, którym były poświęcone.

Mare - Pomerania - Confinium

- Michał Dębowski (Miejski Konserwator Zabytków, Urząd Miasta Szczecin)

Stosunek do poniemieckich cmentarzy na Pomorzu Zachodnim po 1945 r. Od dewastacji do ochrony / The Attitude towards Post-German Cemeteries in Western Pomerania after 1945. From Devastation to Protection

Referat jest próbą przekrojowego ujęcia tematu zmieniającego się w czasie stosunku przesiedlonej na tereny Pomorza Zachodniego ludności polskiej do poniemieckich cmentarzy. Nekropolie pozostawione na ziemiach zachodnich powojennej Polski stanowią szczególnie jaskrawy przykład tzw. dziedzictwa bez dziecińców. Stosunek nowych mieszkańców ziem zachodnich do tego rodzaju spuścizny zmieniał się w czasie od negacji, świadomej dewastacji powodowanej „rytualną” zemstą na wrogach, po próby oswojenia, zaakceptowania, ochrony a nawet dowartościowania. Ze względu na zawodowe zainteresowania autora zagadnienie to przedstawione zostaną na przykładzie „case study” Cmentarza Centralnego w Szczecinie.

- Urszula Stawicka (Akademia Sztuki w Szczecinie)
- Paweł Osuchowski (Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny)

Muzyczne dziedzictwo Pomorza i Meklemburgii / Musical Heritage of Pomerania and Mecklenburg

W ciągu ostatnich dwudziestu lat, mieszkając i pracując w Szczecinie, miałam okazję bliskiego poznania dzieł mistrzów Północnoniemieckiej Szkoły Organowej, których zakres oddziaływania na terenach Meklemburgii i Pomorza jest niezaprzeczalny. Znaczenie ich twórczości poznałam dopiero za sprawą wielu międzynarodowych projektów badawczych i koncertowych. Jedną z głównych osi repertuarowych szeregu tych wydarzeń edukacyjnych organizowanych wspólnie z muzykami i naukowcami niemieckimi i skandynawskimi. Równocześnie prowadziłam badania nad twórczością kompozytorów pomorskich, a realizacja projektu fonograficznego Vitae Pomeranorum – Zaginiony Świat Muzyki Pomorskiej przez Fundację Akademia Muzyki Dawnej w Szczecinie pozwoliła mi nie tylko wspomnianą literaturę dokładniej poznać, ale i potwierdzić doniosłość dokonań kompozytorów Szkoły Północnoniemieckiej oraz ich znaczenie dla rozwoju muzyki europejskiej. Jednocześnie chcę przedstawić stan obecnej wiedzy na temat spuścizny muzycznej Regionów oraz wyrazić swoją opinię o konieczności rozwoju badań naukowych i aktywności artystycznej prezentującej dzieła twórców z nim związanych.

Mare - Pomerania - Confinium

- Tabitha Redepenning (Herder Institute for Historical Research on East Central Europe)
Urban Authenticity in Szczecin. The “Modern” or “Historical” City from the Touristic Perspective / Autentyczność miejska w Szczecinie "nowoczesne" czy "historyczne" miasto z perspektywy turystycznej

What is presented as “unique” or “authentic” in a city is shaped by the visuals we see in print media, in maps and on social media before physically entering the space. Therefore, urban representation becomes a major public discourse and powerful driver of heritage debates and cultural change. The interdisciplinary approach taken in my work to explore this subject lies between public and visual history, urban studies, culture of remembrance, and tourism theory. I am analysing the concept of urban authenticity through the example of Szczecin due to its unique location at the German-Polish border, its access to the Baltic Sea, the impact of World War II destructions, and the fact that the Polish border has shifted to the West (resulting in the city’s population exchange).

My intention is to carve out the long durée of continuities and shifts in narratives surrounding the staged city image since the beginning of the 20th century up until 2020, oscillating between “modern” or “historical”, “green” or “industrial”, “international” or “national”. Additionally, I am analysing the visual discourse of images compared to the discourse created in maps or textual descriptions. I am showing how the narrative differs related to the medium. Lastly, deriving from discussions about the de- or reconstructions of individual representative buildings in the city centre, I am zooming out to the broader perspective and connect buildings, urban structures, or districts with their overarching narrative.

While reconstructing urban structures, culture of remembrance in urban planning, and city development have been widely analysed, the connection of historical authenticity on urban structures has not been considered. Moreover, the perspective of visual history combined with the touristic gaze in city representation has not been applied for the case of Szczecin.

Using methods of iconic image analysis, visual, and textual discourse I will mainly focus on three civil society actors after 1945: a Polish Tourist and Sightseeing Society on local level with nationwide network (PTTK), German expellees (Heimatvertriebene), and German societies in favour of socialist Poland (Deutsche Polenfreunde) including the journalist Hans Joachim Orth. My sources are guidebooks, photographs, catalogues, maps, grey literature, and reports of the actors, as well as exemplary analysis of keywords and images uploaded to social media (Instagram) or online map services (Google Maps).

To, co jest przedstawiane jako "unikalne" lub "autentyczne" w mieście, jest kształtowane przez wizualizacje, które widzimy w mediach drukowanych, na mapach i w mediach społecznościowych, zanim fizycznie wejdziemy w daną przestrzeń. Dlatego reprezentacja miasta staje się głównym dyskursem publicznym i potężnym motorem sporów o dziedzictwo i zmian kulturowych. Interdyscyplinarne podejście przyjęte w mojej pracy w celu zbadania tego

tematu łączy historię publiczną i wizualną, studia miejskie, kulturę pamięci i teorię turystyki. Analizuję koncepcję miejskiej autentyczności na przykładzie Szczecina ze względu na jego wyjątkowe położenie na granicy polsko-niemieckiej, dostęp do Morza Bałtyckiego, wpływ zniszczeń z czasów II wojny światowej oraz fakt, że granica Polski przesunęła się na zachód (co spowodowało wymianę ludności miasta).

Moim zamiarem jest wydobyć długi trwania ciągłości i przesunięć w narracjach dotyczących inscenizowanego obrazu miasta od początku XX wieku do 2020 roku, oscylujących między "nowoczesnym" a "historycznym", "zielonym" a "przemysłowym", "międzynarodowym" a "narodowym". Ponadto analizuję wizualny dyskurs obrazów w porównaniu z dyskursem tworzonym w mapach lub opisach tekstowych. Pokazuję, jak narracja różni się w zależności od medium. Wreszcie, wychodząc od dyskusji na temat de- lub rekonstrukcji poszczególnych reprezentatywnych budynków w centrum miasta, przybliżam szerszą perspektywę i łączę budynki, struktury miejskie czy dzielnice z ich nadrzędną narracją.

Podczas gdy rekonstrukcja struktur miejskich, kultura pamięci w planowaniu miejskim i rozwój miast były szeroko analizowane, nie rozważano związku historycznej autentyczności ze strukturami miejskimi. Ponadto, perspektywa historii wizualnej połączonej z spojrzeniem turystycznym w reprezentacji miasta nie została zastosowana w przypadku Szczecina.

Wykorzystując metody analizy obrazu ikonicznego, dyskursu wizualnego i tekstowego, skupię się głównie na trzech aktorach społeczeństwa obywatelskiego po 1945 roku: Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym na poziomie lokalnym z ogólnopolską siecią (PTTK), niemieckich wypędzonych (Heimatvertriebene) oraz niemieckich stowarzyszeniach na rzecz socjalistycznej Polski (Deutsche Polen-freunde), w tym dziennikarzu Hansie Joachimie Orth. Źródłami są przewodniki, fotografie, katalogi, mapy, szara literatura i raporty aktorów, a także przykładowe analizy słów kluczowych i zdjęć umieszczonych w mediach społecznościowych (Instagram) lub w internetowych serwisach mapowych (Google Maps).

- Agnieszka Latocha-Wites (Uniwersytet Wrocławski, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego)

Degradacja czy rewitalizacja? Współczesne przemiany historycznego krajobrazu kulturowego w Sudetach / Degradation or Revitalisation? Contemporary Transformations of the Historic Cultural Landscape in the Sudetes Mountains

Przedwojenny krajobraz kulturowy Sudetów w okresie po II wojnie światowej był w wielu miejscach deprecjonowany i zaniedbany, traktowany jako obce dziedzictwo. Obecnie zauważalna jest zmiana jego percepcji - zaczyna być on doceniany i powstaje coraz więcej projektów, które prezentują tematykę „historii utrwalonej w krajobrazie”. Działania te są jednak głównie lokalne i wiele cennych elementów dziedzictwa kulturowego jest wciąż zagrożonych degradacją. Celem wystąpienia jest przedstawienie aktualnego stanu zachowania, odnawiania i upamiętniania przedwojennych krajobrazów kulturowych oraz omówienie różnorodnych postaw wobec tego dziedzictwa na przykładzie Sudetów.

Mare - Pomerania - Confinium

- Jacek Friedrich (Uniwersytet Gdański, Instytut Historii Sztuki / Muzeum Narodowe w Gdańsku)

Tradycja, nowoczesność i nacjonalizm. Wykuwanie tożsamości Gdańska w sztuce i architekturze XIX i XX wieku / Tradition, Modernity and Nationalism. Forging an Identity for Gdansk in Nineteenth- and Twentieth-Century Art and Architecture

Gdańsk u progu nowoczesności, a więc w epoce oświecenia, znajdował się w szczególnej sytuacji – pod względem etnicznym i językowym był zasadniczo niemiecki, równocześnie jednak należał do państwa polskiego. Można sobie jedynie wyobrazić, jakie konsekwencje miałyby to dla rozwoju miasta w XIX wieku, gdy kształtowały się nowoczesne państwa narodowe. Jak jednak wiadomo, wskutek rozbiorów Polski Gdańsk stał się częścią państwa pruskiego z wszelkimi tego konsekwencjami. Przednowoczesny Gdańsk rozpięty był pomiędzy niemiecką kulturą i językiem, polską kulturą polityczną, mieszczańskim etosem i swoistą lokalną tożsamością, która nie była ani niemiecka, ani polska, w nowoczesnym, nacjonalistycznym rozumieniu tego słowa. Wiek XIX, wiek nacjonalizmu, wpłynął zasadniczo na zmianę tego stanu rzeczy. Relikty przednowoczesnej partykularnej tożsamości lokalnej wypierane były konsekwentnie przez nowoczesne wizje niemieckiego nacjonalizmu. Wśród narzędzi wykuwających nowoczesną tożsamość miasta znalazły się sztuki wizualne i architektura, może przede wszystkim architektura. Ze szczególną siłą ujawniło się to po roku 1871 roku, gdy tak zwany neorenesans niemiecki stał się powszechnie stosowanym językiem architektonicznym państwowego nacjonalizmu niemieckiego Cesarstwa. Ugruntowana wizja niemieckości Gdańska zaczęła być podważana po stronie polskiej na przełomie XIX i XX wieku. Znalazło to wyraz – początkowo raczej skromny – również na gruncie sztuk wizualnych. Sytuacja zmieniła się zasadniczo po ustanowieniu Wolnego Miasta Gdańska po I wojnie światowej. Następne dwudziestolecie po obu stronach konfliktu wykreowało liczne wizje artystyczne zarówno polskości, jak i niemieckości miasta, a na ów konflikt dwóch nacjonalizmów nałożył się dodatkowo wewnątrzniemiecki konflikt tradycjonalizmu i progresywizmu, który objawił się ze szczególną siłą na polu architektury. Nacjonalistyczne ujęcia sformułowane po stronie niemieckiej w międzywojniu kontynuowane były po aneksji Gdańska przez III Rzeszę w 1939 roku. Zasadniczą zmianę sytuacji przyniósł dopiero rok 1945 i przejście zrujnowanego miasta przez państwo polskie. Odbudowa Gdańska stała się okazją do przededefiniowania jego kulturowej, czy wręcz narodowej tożsamości. Podkreślano polskość miasta i eliminowano ślady jego niemieckości. Te ogólne procesy znalazły także szczególny wyraz w architekturze i sztukach wizualnych. Dopiero upadek komunizmu umożliwił poważniejsze zakwestionowanie paradygmatu obowiązującego od 1945 roku. Od 1989 roku zaczęto coraz wyraźniej akcentować niemiecką przeszłość Gdańska. Znaczna część ówczesnych debat dotyczyła spuścizny architektonicznej – rehabilitowano architekturę wilhelmińską, kwestionowano natomiast wartość architektury powstałej w czasach Polski Ludowej. Dopiero ostatnie lata przyniosły kolejne przemiany w tym zakresie.

Proponowany referat na wybranych przykładach z zakresu kultury wizualnej, sztuki i architektury, obrazowałaby złożone procesy wykuwania i przekształcania tożsamości narodowej niemieckich i polskich gdańszczan w XIX i XX wieku, a nawet jeszcze w początkach wieku XXI.

- Pierre-Frédéric Weber (Uniwersytet Szczeciński, Instytut Historyczny)

Ślady wojny francusko-pruskiej (1870-1871) w dzisiejszej Polsce. Dziedzictwo, ale czyje? / Vestiges of the Franco-Prussian war (1870-1871) in today's Poland. A heritage, but whose?

Zmiany granic, które nastąpiły po drugiej wojnie światowej w Europie Środkowej i Wschodniej, nie tylko spowodowały transformację objętych nimi terytoriów pod względem materialnym, lecz z powodu przymusowych migracji całych ludności skutkowały również głęboką przemianę a wręcz przetasowanie odpowiednich krajobrazów kulturowych oraz treści pamięci. Część pamięci zbiorowej na dawniej niemieckich ziemiach wschodnich np. popadła w dużej mierze w zapomnienie w społeczeństwie nowych (polskich) osadników. Dotyczyło to przykładowo śladów (pomników i cmentarzy wojennych jak i innych miejsc pamięci-zmaterializowanych lub nie) wojen francusko-niemieckich, szczególnie wojny francusko-pruskiej 1870 r. Trudności, aczkolwiek innego rodzaju, istniały również po stronie francuskiej wobec (nie)upamiętniania tego aspektu geografii wojny z Prusami. Na podstawie przykładów przede wszystkim szczecińskich można spróbować – w ramach podejścia z zakresu m.in. teorii o emocjach – podjąć próbę naświetlenia z jednej strony powiązań między *mental mapping* a pamięcią, a z drugiej zaś strony reflektować nad możliwością transferu kulturowego oraz utrzymywania lub nawet przyswajania obcego dziedzictwa.

The border changes after the Second World War in Central and Eastern Europe would not cause only a transformation of the concerned territories from a material perspective, but given the forced migrations of entire populations it also fostered deep shifts in or even a redistribution of corresponding cultural landscapes and memory contents. Parts of the collective memory in the formerly eastern German regions e.g. was mostly forgotten within the communities of the new (Polish) settlers. This would concern for example the vestiges (monuments, war cemeteries, and other *lieux de mémoire* – materialised or not), left after Franco-German conflicts, especially the Franco-Prussian war in 1870. Some difficulties would also exist, albeit of a different sort, for the French society, regarding the (lack of) remembrance with regard to the geography of the war against Prussia. Through cases taken mostly from the region of Szczecin and analysed through the theoretical approach of emotion studies, it is possible to try and clarify the links between mental mapping a memory on the one hand, and reflect upon the conditions of a cultural transfer to recall and/or even internalise foreign heritage.

- Marceli Tureczek (Uniwersytet Zielonogórski, Instytut Historii)

Przeszłość bez historii. Badania regionalne na terenie współczesnego pogranicza lubusko-wielkopolskiego (dawna granica polsko-niemiecka) / The Past without History. Regional Studies in the Contemporary Lubuskie-Wielkopolskie Border Area (former German-Polish Border)

Problematyka badań dawnego pogranicza polsko-niemieckiego (obecnie lubusko-wielkopolskiego) w niewielkim zakresie na poziomie lokalnym poddawana jest refleksji teoretycznej. Zarazem badania akademickie nie podejmują tak często zagadnień lokalnych, co wpływa negatywnie na powstające ujęcia w obrębie literatury regionalnej, ponadto wywołuje rozdzwięk między nauką uniwersytecką a inicjatywami lokalnymi. Dawne pogranicze polsko-niemieckie pozostaje także przedmiotem ujęć równoległych: polskich i niemieckich. Nie sprzyja to dyskusji wbrew pozornym obrazom, lecz kreuje ujęcia odrębne. Wpływ na omawiane zjawisko ma także poziom edukacji regionalnej.

- Ewa Czapik-Kowalewska (Politechnika Koszalińska, Wydział Humanistyczny)

Rola symboli tożsamości w doświadczeniu migracji z Kresów Północno-Wschodnich oraz procesy asymilacyjne w relacjach z kulturą napływowych grup etnicznych i etnograficznych w zderzeniu z dziedzictwem gospodarczo-kulturowym Ziem Zachodnich / The Role of Identity Symbols in the Experience of Migration from the North-Eastern Borderlands (Kresy) and Assimilation Processes in Relation to the Culture of the Immigrant Ethnic and Ethnographic Groups in Collision with the Economic and Cultural Heritage of the Western Territories

Tematem wystąpienia jest rola symboli tożsamości w procesie jednej z największych europejskich migracji XX wieku - „repatriacji” z Kresów Północno- Wschodnich wśród przesiedleńców i ich potomków. Autorka zebrała relacje osób wychowanych na Kresach i ich potomków wychowanych na Pomorzu Środkowym, dzięki czemu powstała analiza doświadczenia migracji i procesów asymilacyjnych. Głównym tematem badań były wątki dotyczące możliwości przemieszczenia i ochrony dobytku, przebiegu przesiedlenia i próby odnalezienia się w założonych okolicznościach dziedziczonego krajobrazu społeczno-gospodarczego. W przebiegu badań wyodrębniły się wątki poczucia tymczasowości i obcości, trudności i procesy w relacjach z obcym dziedzictwem kulturowym zarówno postniemieckim jak i należącym do napływowych grup etnicznych i etnograficznych, procesy wpływające na język polski oraz jego gwary, procesy kreowania pamięci protetycznej, w tym adaptacja miejsc kultu i pamięci, znaczenie artefaktów i symboli w procesie zadomowienia w społeczeństwie postmigracyjnym Ziem Zachodnich. Zwrócono także uwagę na specyfikę przekazu międzypokoleniowego, w tym sposoby narracji dotyczące stosunku do miejsca osiedlenia oraz rolę reorganizacji otoczenia w tworzeniu procesów tożsamości.

- Daniel Kalinowski (Akademia Pomorska w Słupsku, Instytut Filologii)

Wielojęzyczność w ujęciu satyrycznym. Kontekst literatury kaszubskiej / Multilingualism in satirical terms. The Context of Kashubian Literature

Artykuł ukazuje przykłady literatury kaszubskiej, w której pojawia się wielojęzyczność jako środek artystyczny wzmacniający wymiar satyryczny utworu. Do analizy i interpretacji przywołany zostanie przykład poematu humorystycznego Hieronima Derdowskiego O panu Czorzlinszcim co do Pucka po secie jechoł oraz kilku wierszy satyrycznych Franciszka Sędzickiego. We wszystkich przywołanych utworach pojawia się zjawisko wykorzystywania języków: niemieckiego, polskiego i kaszubskiego do wyrażenia przestrzeni komunikacyjnej w rzeczywistości literatury powstającej do 1945.

- Maksymilian Dzikowski (Szkoła Doktorska Uniwersytetu Szczecińskiego)

Zabytki ignorowane i uciszane, a nowe narracje i oddolne upamiętnienie na przykładzie wsi Stolec (Stolzenburg) / Monuments ignored and silenced against new narratives and bottom-up commemoration on the example of the village of Stolec (Stolzenburg)

W niniejszym wystąpieniu przybliżam problematykę zabytku jako niechcianego świadectwa przeszłości, ignorowanego na poziomie instytucjonalnym i lokalnym oraz nowych form upamiętniania i poszukiwania kontaktu z dziedzictwem pogranicza takich, w których niechciany zabytek staje się pretekstem do konstruowania nowych narracji i tożsamości. Za przykład dla zjawiska wybieram wieś Stolec (Stolzenburg), ma się do czynienia z zerwaniem ciągłości kulturowej i ekonomicznej po roku 1945, a gdzie obecnie dochodzi do prób jej przywrócenia dzięki oddolnym działaniom z zakresu animacji kultury.

- Felix Biermann (Uniwersytet Szczeciński, Instytut Historyczny)

The Perception of the Slavic History of Mecklenburg and Pomerania in German Medieval Studies (19th/20th Century) / Percepcja słowiańskiej historii Meklemburgii i Pomorza w niemieckich badaniach mediewistycznych (XIX/XX w.)

In the course of the last two centuries, the perception of the Slavic early history of Mecklenburg and Pomerania (7th-12th/13th centuries) in the German historical sciences (especially regional history and archaeology) underwent great changes, which had to do not only with the changing state of research, but also with the respective current political developments and ideological aspects. The illustrated lecture provides an analytical overview of this.

W ciągu ostatnich dwóch stuleci postrzeganie słowiańskiej wczesnej historii Meklemburgii i Pomorza (VII-VII/XIII w.) w niemieckich naukach historycznych (przede wszystkim w historii regionalnej i archeologii) uległo wielkim zmianom, które miały związek

nie tylko ze zmieniającym się stanem badań, ale także z odpowiednimi aktualnymi wydarzeniami politycznymi i aspektami ideologicznymi. Ilustrowany wykład stanowi tego zagadnienia analityczny przegląd.

- Paweł Migdalski (Uniwersytet Szczeciński, Instytut Historyczny)

Niechciane dziedzictwo czy lakomy kąsek? Dzieje kolekcji archeologicznych na Pomorzu Zachodnim (Polska) po drugiej wojnie światowej (do 1989 r.) / An Unwanted Heritage or a Tidbit? A History of Archeological Collections in Western Pomerania (Poland) after the Second World War (till 1989)

Badania nad dziejami muzealnictwa w Polsce, oparte na szerokich kwerendach archiwalnych, są rzadkością. Tematy te nie są podejmowane ze względu na rozprzestrzenienie źródeł, problem upolitycznienia muzeów oraz tabuizowaną dotąd kwestię rozkradania lub przenoszenia do centrum państwa całych kolekcji z ziem włączonych do Polski w 1945 r. Celem referatu opartego o niewykorzystane do tej pory źródła archiwalne jest ukazanie losów kolekcji archeologicznych na Pomorzu w latach 1945-1989 oraz przyczyn takiego ich potraktowania.

W wyniku decyzji mocarstw w 1945 r. granice Polski przesunięto na Zachód. Dawne Niemcy Wschodnie znalazły się w Polsce, wśród nich także w większa część Pomorze Zachodniego. Razem z nim w rękach polskich znalazły się gromadzone tu od setek lat kolekcje archeologiczne. Część zbiorów została utracona w wyniku działań wojennych lub grabieży. Stosunek polskich osadników/przybyszy do ocalałych zbiorów był często obojętny lub nawet wrogi. Muzealników, którzy by rozpoznali ich wartość było niewiele i to oni rozpoczęli proces zabezpieczania ich. Polegało to głównie na wywożeniu eksponatów z Pomorza do Polski centralnej lub z placówek prowincjonalnych do największych ośrodków na samym Pomorzu. Duża liczba artefaktów nigdy nie powróciła do pierwotnych miejsc przechowywania. Natomiast nowe kolekcje i muzea tworzone były na zamówienie ideologiczne i realizowały główny cel – legitymizację polskiej obecności na Pomorzu, między innymi w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (1959-1966), skupiając się na czasach wczesnego średniowiecza.

Studies on the history of Polish museology based on a broad archival research are quite rare. This subject has not been considered due the dispersion of the sources, problem of the politicization of the museums and also taboo connected with a stealing and transferring of entire collections form the territory of so-called recovered lands incorporated to Poland in 1945.

Main aim of following paper, based on archival sources unconsidered in scientific discourse till today, is to present history of archaeological collection from West Pomerania between 1945 and 1989, as well as the reasons of their sad history.

As a result of the political decision made in 1945 Polish borders were shifted to the west. Eastern part of pre-war Germany was incorporated to Poland, among them also Pomerania with

its archaeological heritage. The part of it was lost resulting of war-actions or post-war plunders. The attitude of new, Polish settlers to the rescued artefacts was often indifferent or even hostile. There were only few people who recognized its scientific value. They started to secure the artefacts, what at the beginning was mainly sending whole collections from Pomerania to Central Poland and from provincial museums to main cities of Pomerania. Many artifacts never returned to their home institutions. Meanwhile, new collections and museums were created after 1945 in order to new communistic ideology. The new government was realizing its own agenda: legitimization of Polish claim and presence on Pomerania due the researching the Slavic roots and negation of Germanic settlement.

- Anastasiya Baukova (Lwowski Narodowy Uniwersytet imienia Iwana Franki, Katedra Archeologii i Specjalnych Gałęzi Nauk Historycznych)

Losy dziedzictwa kulturowego Krymu w wojnach XX i początku XXI wieku / The Fate of the Cultural Heritage of Crimea in the Wars of the 20th and early 21st Centuries

Historycy i krytycy sztuki okres I i II wojny światowej nazywają okresem zmian środowiska kulturowego, gdyż walory muzealne, będące świadectwem historycznej przeszłości regionów i krajów, były aktywnie przenoszone i niszczone. Najgorsze było to, że wywózce lub ewakuacji podlegały nie tylko wartości kulturowe i eksponaty muzealne, ale także książki inwentarzowe i inna dokumentacja muzealna. Zniszczenie lub zaginięcie tych dokumentów uniemożliwia ustalenie prawdziwego losu materiałów i ich znaczenia jako źródeł. Analiza zachowanych danych z dokumentów, dotyczących zwrotu materiałów muzealnych wskazuje, że większość danych jest przybliżona! Głównymi inicjatorami relokacji i niszczenia dziedzictwa kulturowego okupowanych terytoriów były ZSRR i Niemcy. Oba reżimy charakteryzowały się zniszczeniem funduszu muzealnego, przemieszczaniem i mieszaniem artefaktów najcenniejszych dla obu reżimów. Łączy ich też to, że w toku dyskusji o zwrocie wartości muzealnych państwa te uznają to za dopuszczalną rekompensatę za udział np. w II wojnie światowej. W przypadku Federacji Rosyjskiej, kosztowności muzealne z muzeów ukraińskich są również uważane za część funduszu muzealnego kraju okupującego. Podobna praktyka grabieży ukraińskich funduszy muzealnych Federację Rosyjskiej trwa po 2014 roku, kiedy najcenniejsze eksponaty i całe zbiory z muzeów krymskich wywieziono do muzeów centralnych w Moskwie i Petersburgu. Bardzo wymowny pod tym względem jest przypadek zwrotu wystawy „Krym. Złota Wyspa na Morzu Czarnym”, przechowywana w Muzeum Allarda Pearsona w Holandii. Podczas obecnej okupacji zagrożone były przede wszystkim zbiory scytyjskich zabytków z muzeów w Melitopolu, Mikołajowie i Zaporozżu.

- Roman Dubasevych (University of Greifswald, Department of Slavonic Studies)

Od marzenia Europy do koszmaru Europy: Dziedzictwo i rosyjska wojna przeciwko Ukrainie / From Europe's Dream to Europe's Nightmare: The Heritage and the Russian War Against Ukraine

Nothing seems more remote than the brutal Russian aggression against Ukraine and the questions of cultural heritage, usually represented in the geopolitical, economic, or military categories. However, a closer look at the rhetoric of both sides of the conflict – the aggressor's as well as the victim's – reveals a surprising role attributed to cultural heritage. While Putin's Russia justifies his attack on Ukraine by the – however pretended – necessity to protect the legacy of the “Russian world” (*russkii mir*) abroad, Ukrainians explain their desperate resistance through the need to fight for the past and future of its democratic or even the whole European civilization. Whatever real or imagined the reasons, the deadly confrontation produces the opposite results: Russian protection of its civilization turns into the unspeakable destruction of the common heritage and alienation, whereas the Ukrainian struggle for democracy and liberal values reverses into the embittered cultural war against all traces of Russian and Soviet heritage. Following the main lines of this apocalyptic Huntingtonian “clash of civilizations”, the talk reconstructs the long cultural foreplay of the conflict and the role cultural heritage had in it. Going back to the radical shift in the cultural memory paradigm during the collapse of the Soviet Union, it demonstrates how the celebratory rediscovery of Ukraine's (Western) European past has been constructed primarily against its Eastern (European) – Russian and Soviet, but sometimes even Polish or Jewish traditions – a fact not unknown also to some reconstructions of Pomeranian pasts. Moreover, the hasty assimilation of the European orientalist clichés and tropes poses a painful question to which extent the common heritage one more time uncannily became the source of conflict and discord instead of fostering the spirit of solidarity and cooperation.

Nic nie wydaje się bardziej odległe niż brutalna rosyjska agresja na Ukrainę i kwestie dziedzictwa kulturowego, zwykle przedstawiane w kategoriach geopolitycznych, ekonomicznych czy militarnych. Jednak bliższe przyjrzenie się retoryce obu stron konfliktu - zarówno agresora, jak i ofiary - ujawnia zaskakującą rolę, jaką przypisuje się dziedzictwu kulturowemu. Podczas gdy putinowska Rosja uzasadnia swój atak na Ukrainę - jakkolwiek udawaną - koniecznością ochrony dziedzictwa "rosyjskiego świata" (*russkii mir*) za granicą, Ukraińcy tłumaczą swój desperacki opór koniecznością walki o przeszłość i przyszłość swojej demokratycznej czy wręcz całej europejskiej cywilizacji. Niezależnie od prawdziwych czy wymyślonych powodów, śmiertelna konfrontacja przynosi odwrotne rezultaty: Rosyjska ochrona swojej cywilizacji zamienia się w niewypowiedziane niszczenie wspólnego dziedzictwa i alienację, podczas gdy ukraińska walka o demokrację i liberalne wartości odwraca się w rozgorączkowaną wojnę kulturową przeciwko wszelkim śladom rosyjskiego i sowieckiego dziedzictwa. Podążając za głównymi liniami tego apokaliptycznego Huntingtonowskiego "zderzenia cywilizacji", wykład rekonstruuje długie kulturowe

Mare - Pomerania - Confinium

przygotowanie do konfliktu i rolę, jaką odegrało w nim dziedzictwo kulturowe. Wracając do radykalnej zmiany paradygmatu pamięci kulturowej w okresie upadku Związku Radzieckiego, pokazuje, w jaki sposób uroczyste ponowne odkrycie (zachodnio)europejskiej przeszłości Ukrainy zostało skonstruowane przede wszystkim wbrew jej wschodnim (europejskim) tradycjom - rosyjskim i radzieckim, a czasem nawet polskim czy żydowskim - co nie jest nieznaną również w przypadku niektórych rekonstrukcji przeszłości Pomorza. Ponadto pospieszna asymilacja europejskich orientalistycznych klisz i tropów stawia bolesne pytanie, do jakiego stopnia wspólne dziedzictwo po raz kolejny stało się w przedziwny sposób źródłem konfliktu i niezgody, zamiast sprzyjać duchowi solidarności i współpracy.

